

Velvet Underground), maar ook met transgressieve feesten, open voor hedonistische uitspattingen. Uit deze vrijwillige vervaging van de sociale klassen kwamen twee belangrijke zaken voort: een nieuw model voor subculturele productie waarin de energie van transversale sociale mobiliteit en conflict vrij vertaald werd in hybride mediaproducten; en een nieuwe esthetiek van het stedelijke wonen, gebaseerd op de aantrekkingskracht van 'overgangsbuurtten'. De subculturele productie zou een integraal deel van de postmoderne economie worden, zoals Frederic Jameson die identificeerde¹², en de esthetiek van het randgebied zou een hoofdrol krijgen in de speculatieve herwaardering van de oude industriële gebieden van de moderne steden.¹³ Deze dubbele dynamiek, die zich sinds de vroege jaren tachtig in Europa ontvouwde,¹⁴ vormde de ambitieuze grondslag voor de stedelijke strijd die vandaag begint.

(Hete) Lucht

Hoe zou je jeugdige energie kunnen vangen, transgressieve verlangens bevredigen, egalitaristische claims tot rust brengen, ondanks het doorlopende proces van segregatie en homogenisering? De integratieve functies van de 'culturele ommezwaai' in de postmoderne economie mogen we niet minimaliseren. De compromisvorming van de subculturele productie wil de energie van de klassenmobiliteit absorberen en stabiliseren in een multimedia-verwant van de harde feiten uit de financiële sector.¹⁵ Ruimtelijk tonen zich gelijkaardige resultaten: de computergeassisteerde dienstensector die over de gehele vernieuwde fabriekszones verspreid zijn, de clubs aan de stadsranden en de bars op slenterafstand van de glanzende zakenbuurtten. Culturele en subculturele productie – media, mode, live performance en de stedelijke ruimte zelf – worden belangrijke activa in grootstedelijke rivaliteit, wanneer steden met wereldambities met elkaar in concurrentie gaan om zaken, toeristen en talent aan te trekken. Vandaag zijn 'de creatieve stad' en zelfs 'de creatieve klasse' de slagkreten van de stedelijke ontwikkeling.¹⁶ Tegen deze achtergrond is het moeilijk om het niet eens te zijn met de tegenwerping van Eve Chiapello en Luc Boltanski dat de 'artistieke kritiek' van de jaren zestig, als het al geen blauwdruk is, dan toch minstens een productieve retoriek geleverd heeft voor genetwerkte zakenstrategieën.¹⁷ En die worden op hun beurt het felbegeerde object van stedelijk bestuur: het tienjarenplan voor de Barcelonese culturele sector mikt expliciet op 'de versterking van Barcelona als een fabriek die culturele inhoudend produceert', om 'van cultuur een sleutelement voor sociale samenhang te maken', om 'Barcelona te incorporeren in de stroom van de digitale cultuur' en om 'Barcelona te projecteren als een platform van internationale promotie.'¹⁸ In de herkenning van de specifieke eigenschappen van de genetwerkte sociale structuur zoals beschreven door, onder anderen, lokale jongen Manuel Castells –ironisch genoeg trouwens, omdat Castells samen met Lefebvre de profeet was van de stedelijke strijd in de jaren zeventig¹⁹– tekent het strategische plan van de Catalaanse hoofdstad de krijtlijnen uit van 'een nieuw managementmodel voor cultuur', gebaseerd op contractuele overeenkomsten of 'pacten', eerder dan strikt hiërarchische relaties tussen actoren. Ze erkennen de nood aan autonomie in de ontwikkeling en geleidelijke aanpassing van projecten aan de veranderende omstandigheden, en stellen evaluatietechnieken voor ter 'opvolging' (of controle) 'van de culturele polsslag van een bepaald territorium (de evolutie van culturele praktijken, de economische dimensie van culturele activiteit, de analyse van de impact van cultuur in de economische en sociale context, de analyse van de creatie, enz.)' Deze cul-

turele/economische planning verschijnt in de publieke sector als het equivalent van wat in zakenkringen bekend staat als 'complexiteitsmanagement'. Maar kan de creatieve klasse of 'cognitariaat' wel met succes gecontroleerd worden? En wat gebeurt er met de subversieve dynamiek van transgressieve mobiliteit en sociale coöperatie?

In Europa heeft de Britse regering zeer weloverwogen de planning van de popculturele productie ontwikkeld, met een expliciete bekommernis om de bestemming van de nieuwe werkkrachten, weerspiegeld in de publicatie door het Ministerie van Cultuur van *De inkaartbrenging van de creatieve industrieën* in 2001. De publicatie probeert een overweldigende waaier van nieuwe beroepen te omschrijven: *Artpromotor, Incubator, Consultancy for Inventor, Cultural Strategist, Multimedia Artist, Visual Support Consultant, Media Initiatives and Relations, Digital Design Consultant, Branding & Communications, New Media Agent, Bio-Entrepreneur* (!), enz.²⁰ Dit officiële document staft de bewering van Felix Guattari over de opzettelijk geprogrammeerde, en zelfs seriële productie van de hedendaagse subjectiviteit. Het document verschijnt tegen een achtergrond van de *Young British Art* in het midden van de jaren negentig (onder impuls van reclamegigant Saatchi) met de mediahete rond de slogan *Cool Britannia* in de jaren 1996-98, de publicatie van het boek *Creative Britain* door minister van Cultuur Chris Smith in 1998, en de vroege flirts van Tony Blair met de popmilieu –met daarbovenop de massificatie van het internet en de opkomst van de zogenaamde 'nieuwe media'. Maar het volgt ook op een lange periode van hoge werkloosheid en vertijdlijking ('casualisation') van de arbeidsmarkt, die door twee decaden van neoliberal beleid werd teweeggebracht, net als een ernstige recessie in de vroege jaren negentig, met een verse instroom van marginale culturele producenten in London op plekken waaruit het kapitaal was weggetrokken.²¹ De droom van integratie van een hele nieuwe golf nieuwkomers op de arbeidsmarkt door ver doorgedreven geïndividualiseerde carrièrepaden geformuleerd rond de belofte van een creatieve autonomie en de productiemiddelen van de nieuwste technologie, kan vandaag, na de *crash* van de 'nieuwe economie' en de dramatische toename van sociale spanningen over de hele planeet in de nasleep van 11 september, nogal onwaarschijnlijk overkomen. En toch is dit de oplossing die consultants op hoog niveau²² verkopen aan stedelijke plandepartementen over de hele overontwikkelde wereld, met de gretige instemming van lokale en transnationale bedrijven en hun eeuwige obsessie om alles te herlabelen, tot de stad zelf toe, voor globale consumptie.

Vuur

Zo komt in het domein van kunst en design, onderzoek en opvoeding, de nadruk onvermijdelijk te liggen op onmiddellijk afzetbare vaardigheden en producten –wat het frustratiepeil voortdurend de hoogte injaagt, zelfs in het hart van het goedbetaalde cognitariaat. Freelance werk, dat zich aandient als een ontvoogding uit de hiërarchie, toont zijn prijs in subtiele of grove vormen van overleving en controle door mobiele communicatiemiddelen, en introduceert professionele verantwoordelijkheden in elk moment van de dag, in elke ruimte en interpersoonlijke relatie.²³ Ondertussen beperken meedogenloze stijgingen in huurprijzen de toegang tot de stad en wordt een groeiende politiedruk (naar het voorbeeld van de *zero tolerance* van de New Yorkse burgemeester Giuliani) uitgeoefend op eender welk afwijkend ge-